

Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesinin

2006 yılı Kasım ayında İstanbul da düzenlenen

10.Enerji Kongresine sunduğum tebliğ.

TÜRKİYE' DE ELEKTRİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİNE ÖZET BAKIŞ

(1900 den-2006 yılına kadar)

Hasan ÖZÜLKÜ

TEDAŞ Genel Müdürlüğü

Giriş

Bu çalışma Türkiye'de elektrik tesislerinin kurulması, kullanımının artırılması ve yapısal değişimleri 1900 yılından başlayarak günümüze kadar oluşan bir asrı kapsayan gelişmeleri onar yıllık dönemler halinde açıklamaktadır.

Çalışmayla Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulmasından önceki ve sonrası döneme ait Türkiye de elektriğin tarihsel gelişiminden sunulan özet bilgilerden günümüz elektrik uygulamalarında, planlamalarında yararlanılması amaçlanmıştır.

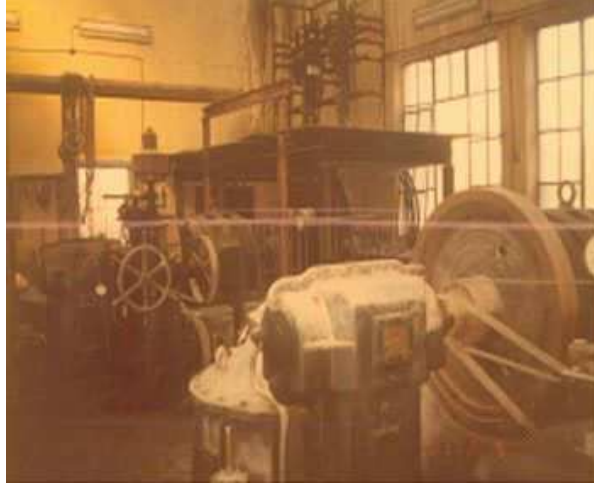
Tarihlere Göre Yaşanan Gelişmeler

A-Cumhuriyet Öncesi Dönem

1900'lü Yıllar

Türkiye'de ilk elektrik kullanımı,

1902 yılında, Tarsus' da su değirmeni milinden çevrilen 2kW' lık genaratörün ürettiği elektrikle başlar ve daha sonra gücü 60 kW' a çıkarılan ilk Hidro Elektrik santral bu yörede kurulur.(Resim 1)

Resim 1- İlk Hidroelektrik Santrali

1910' lu Yıllar

1914 yılında, Macar Ganz Elektrik Şirketi ve Avrupa Bankalarının ortaklığı ile kurulan Osmanlı Elektrik AŞ. tarafından Silahtarağa Termik Santrali kuruldu ve işletme imtiyazı verildi. (3X6 MW) (Resim 2)

Bu tarihten itibaren İstanbul da elektrik önce tramvaylarda sonrada diğer yerlerde kullanılmaya başlandı.

Resim 2- İlk Termik Santral Silahtarağa ve Osmanlı Elektrik Şirketi

B-Cumhuriyet Dönemi

1920' li Yıllar

1923 yılında , İzmir de toplanan 1. iktisat kongresinde Atatürk “Devletin yapısını yaşatmak için dışa başvurmaksızın memleketin kaynak ve gelirleriyle idare etme çare ve önlemlerini bulmak gerekir” demiştir. “Bütün memleketi kaplayacak elektrifikasyon teşebbüsünü Türk halkını kalkındıracak başlıca mevzulardan sayarız.” Sözleriyle de elektriğin önemine ve enerjide yerli kaynak kullanımının önemine dikkat çekmiştir. (Resim 3).

Bu tarihte elektrik kurulu gücü, 33 MW’ a ve elektrik üretimi de, 45 milyon kWh ‘e ulaştı .

Resim 3- 1.İktisat kongresi-İzmir

1930’ lu Yıllar

1933 yılından itibaren Yabancı sermayeli elektrik şirketlerindeki elektrik imtiyazları devletçe satın alınmaya başlar.Elektriklendirme işleri Belediyelere devredilir.Aynı yıl kurulan İller Bankası ile de elektrik tesisleri yapımı ve belediyelere finansman temini işleri yapılır.

1935 yılında Elektrik konularında da faaliyet gösterecek Etibank ve Elektrik işleri Etüt İdaresi kurulur.Aynı yıllarda Karabük Demir Çelik ,Seka ve Sümerbak gibi kuruluşlar elektrik ihtiyaçlarını kendileri üreterek ilk otoprodüktör kuruluşları olurlar ve ihtiyaç fazlası elektriği civar yerleşim yerlerinin kullanımına sunarlar.

1940’ ılı Yıllar

1948 yılında, Kamu kurumları Etibank ve EİEİ çalışmalarıyla Zonguldak Çatalağzı'nda Termik Santral kurulur. (3X22 MW)(Resim 4)

Resim 4- Çatalağzı Termik Santrali

1950' li Yıllar

1952 yılında , İstanbul-Silahtar Ağa Termik Santrali ile Zonguldak-Çatalağzı Termik Santrali arasında Elektrik İletim Hattı tesis edildi ve Türkiye'de ilk olarak enterkonnekte sisteme geçiş sağlandı.(Resim 5)

Resim 5-Çatalağzı-İstanbul E.N.H açılışı

1954' lü, yıllarda, Etibank ortaklığında Kuzey Batı Anadolu Elektriklendirme TAŞ, Çukurova Elektrik AŞ,Ege Elektrik TAŞ,Kepez Elektrik AŞ. Kurulur ve özel sektör kuruluşları da elektrikleendirme işlerine girerler.

1956 yılında Etibank tarafında yaptırılan barajlı ilk büyük HES Sarıyar santrali Elektrik üretimine başlar.(160 MW)(Resim 6)

Resim 6-Sarıyar HES

1960' ılı Yıllar

1960 yılında Etibank tarafından İstanbul Boğazı 154 kV'luk iletim hattı ile defa geçilmiş oldu.(Resim 7)

Resim 7-Boğaz atlama elektrik iletim hattı

1963 Yılında, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Kuruldu ve Elektrikle ilgili konular ayrı bir bakanlıkla ilişkilendirilmiş oldu.

Bu yıllarda yapılan elektrik santralleri ile Kurulu güç 3000 MW a ulaşmış ve elektrikleendirme işleri şehirlerde yaygın hale getirilmeye başlanmıştır. (Resim 8)

Resim 8-Elektrikleendirme yaygınlaşıyor.

1970' li Yıllar

1970 yılında, Elektrik sektörünün planlanması, üretim ,iletim,dağıtım tesisi kurma ve işletilmesiyle elektriğin satışı işleri bazı istisnalar dışında 1312 sayılı yasa ile kurulan Türkiye Elektrik Kurumuna (TEK) verilmiştir.Bu tarihlerde Etibank enerji grubunun devamı ve intikal eden işleriyle göreve başlayan TEK , termik santrallerin yapılması ve işletmesi DSİ tarafından da kurulan Hidroelektrik santrallerin işletmeciliğini ile elektrik üretimini,iletim ve ticareti görevlerini yerine getirir. (Resim 9)

Resim 9-Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğü

1972 yılı sonu itibariyle Türkiye nüfusunun ancak %39'u elektrikten faydalanabiliyordu.

1974 yılında, o güne kadar yapılan HES'lerin en büyüğü olarak Keban hidroelektrik santrali devreye alındı.

1980' li Yıllar

1982 yılında , 2705 sayılı yasa ile Belediyelerin elektrik tesisleri ve ilgili pesoneli TEK' e devredilir.

1984 yılında, Türkiye'nin en büyük termik santrali Afşin Elbistan devreye alınır.(Toplam 2795 MW)(Resim 10)

Resim 10-Afşin Elbistan Termik Santrali

Bu yıllarda köylere kadar Elektriklendirme işlemleri hızlandırılmıştır. TEK 19 bölgede Elektrik Dağıtım Müesseseleri ve bir bağlı ortaklığı ile çok sayıda şirkette iştiraki olan kuruluş olarak faaliyetlerini yürütmektedir.

1984 yılında, 3096 sayılı kanun ile Özel sektöre üretim, iletim, dağıtım ve ticaret yapma yetkisi veren, Yap-işlet-Devret (YİD) modeli uygulamalarına geçilmiştir. TEK in tekel statüsü kaldırılarak mevcut kamu elektrik tesislerin işletme hakkının özel sektöre devirlerine imkan sağlanmıştır.

1986 Yılında İller Bankasının Elektrikle ilgili işleri ve personeli TEK'e devredildi.

1988 yılında Bölgelerinde imtiyazlı şirket statüsünde faaliyet gösteren ÇEAŞ Elektrik AŞ ve KEPEZ Elektrik AŞ ile Enerji Bakanlığı arasında 3096 sayılı kanun kapsamında Görev Sözleşmesi imzalandı.

1989 yılında, 3096 sayılı kanun kapsamında İstanbul Anadolu yakasında faaliyet yürütmek üzere AKTAŞ Elektrik AŞ ile Enerji Bakanlığı arasında ,

Kayseri bölgesinde faaliyet yürütmek üzere KAYSERİ Elektrik AŞ ile Enerji Bakanlığı arasında Görev Sözleşmeleri imzalandı.

Bu tarihlerden itibaren bu şirketlerle oluşan çok sayıda anlaşmazlıklar yargıya intikal etmeye başladı.

1990' ılı Yıllar

1992 yılında ,Türkiye'nin en büyük HES 'i Atatürk HES devreye alınır.(Toplam 2400 MW) (Resim 11)

Resim 11-Atatürk HES

1993 yılına gelindiğinde Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) iki ayrı şirkete dönüştürülerek,elektriğin üretim ve iletiminden sorumlu Türkiye Elektrik Anonim Şirketi (TEAŞ) ve Elektriğin Dağıtımından sorumlu Türkiye Elektrik Dağıtım Şirketi(TEDAŞ) kuruldu. TEDAŞ'ın 7 adet bölgede bağlı ortaklık şirketi kuruldu ve kalan illeri de ayrı müessese olarak yapılandırıldı.

1994 yılında, TEK 'in mülkiyete dayalı satışını öngören 3974 sayılı yasa anayasa mahkemesince iptal edildi.

1997 yılında, 4283 sayılı kanun kabul edilerek termik santral kurma işletme ve ticaretinin tüzel kişilik mülkiyetinde yapımına imkan sağlayan Yap-işlet (Y.İ) Modeli ile yatırım uygulamasına geçilmiştir.

2000' li Yıllar

2000 yılında ,çıkarılan 4501 sayılı kanunla sektörde uluslararası tahkimin önü açıldı.

2000 yılında, TEAŞ'a ait Çayırhan Termik Santrali İşletme hakkı özel sektöre devir edildi.

2001 yılında , 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu çıkarıldı ve Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu ve Kurulu oluşturuldu.

2001 yılında, elektrik üretimi , iletimi ve ticareti yapan Kamu İktisadi Kuruluşu olan TEAŞ 'ın yerine görevlerini yerine getirmek üzere 3 ayrı kamu şirketi kuruldu,

Elektrik üretim işlerinde Elektrik Üretim A.Ş. (EÜAŞ),

Elektrik iletim işlerinde Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ)

Elektrik toptan alış satışı işlerinde Türkiye Elektrik Taahhüt Ticaret A.Ş. (TETAŞ) oluşturuldu.

2002 yılında , AKTAŞ Elektrik firmasının İstanbul Anadolu yakasında görevli şirket statüsü Danıştay 'ca kamu yararı yoktur gerekçesi ile iptal edildi. İstanbul Anadolu yakası elektrik dağıtım tesisleri TEDAŞ' ca devralınarak daha sonra TEDAŞ bağlı ortaklığı olarak yapılandırıldı.

2003 yılında, ÇEAŞ VE KEPEZ Elektrik firmalarının sözleşme maddelerine ve 4628 sayılı kanun hükümlerine uymadığı gerekçesi ile bölgelerinde görevlendirilmeleri iptal edildi.Tesisleri ilgilerine göre TEİAŞ,TEDAŞ ve EÜAŞ 'ca işletilmeye başlandı.

2003 yılında, 4628 sayılı kanun gereği TEİAŞ bünyesinde Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi kuruldu.Serbest üretici ve tüketicilerin mali uzlaştırma işlemleri başlatıldı.

2004 yılında ,Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Strateji belgesi gereği Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş özelleştirme kapsam ve programına alındı.

2005 yılında, Özelleştirme kapsamında, TEDAŞ yeniden 6 bağılı ortaklık olarak düzenlendi. TEDAŞ Müesseseleri de birleştirilerek 14 bölge Şirketi olarak düzenlendi. Görevli şirket statüsünde Kayseri Elektrik şirketinin Bölgesi dahil toplam 21 Dağıtım bölgesi ve şirketleri oluştu.

2005 yılında, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin 5346 sayılı Kanun yürürlüğe girdi.

2006 yılına gelindiğinde Türkiye Elektrik piyasasında faaliyet gösteren yukarıda anılan Kamu şirketleri ve bağılı ortaklıkları yanı sıra elektrik üretimi yapan özel şirketler, Otoprodüktör statüsünde kuruluşlar ve serbest üreticiler, tüketiciler bulunmaktadır.

(29.03.2006)

Yararlanılan Kaynaklar:

1-Kanun Yönetmelik ve benzeri yayınlar

2-TEK,EÜAŞ ,TEİAŞ ,TEDAŞ Tanıtım Yayınları

